

Prof. Dr. İLBER ORTAYLI:

“Bizim Medeniyetimizde Vakıf Müessesesi Çok Önemlidir.”

Bizim medeniyetimizde vakıf müessesesi çok önemlidir. Hakikaten otonom bir müessesedir. Kontrolü devlet adına yapılmaz, hukuk adına yapılır. Beylerbeyi yapmıyor, sancakbeyi yapmıyor kontrolü, kadı yapıyor, çok önemlidir. Vâkıf insan, İslâm toplumunda ideal adamdır, ama bu her dinde böyledir.

Bir medeniyet sembolü haline gelen vakfı nasıl tanımlayabiliriz?

Vakıf bir gayenin tahakkuku için Allah rızasını kazanmak için Allah adına yapılan bağıştır. Vakıf çok önemli bir müessesedir. Bu bakımdan vakfın hükümleri vakfın talepleri hiçbir şekilde değiştirilemez. Allah ile kul arasındadır. Usûl bakımından da beynel Fukaha münakaşa vardır. Hatta ulemeden fakihlerin en büyüğü Ebu Hanife hazretleri ile

talebesi Ebû Yusuf arasında vakfın ağzından çıktığı şekliyle o anda değiştirilmeyecek şekilde sabit olmuştur..

Vakıfların temel fonksiyonu nedir?

İçtimai hayatın müesseselerini düzenlemektir. Yani mesela bir büyük caminin masraflarını karşılamak. Örnek Selimiye. Selimiye ile ilgili bugün yaşadığımız bazı sıkıntıların sebebi,

vakfedilen topraklar ve arazilerin sınırlarımızın dışında kalmasıdır.Oralardan bir gelir gelmiyor. Bu bütçe zorluyor.

Vakıfların fonksiyonu geniştir.

Mesela bir yol, bir su bunlar askeri amaca da hizmet ediyor. Bir köprünün tamiri, bir yolun tamiri, bir su yolunun tamiri veya işte şehirlerdeki içtimai dengeyi korumak. Fakir fukarayı beslemek, dulları yetimleri beslemek. Hatta rivayet ederler, kuşları bile yemlemek gibi. Bütün bu güzel çalışmalar vakfın misyonu içindedir.

Bu vakıf çalışmaları sorunsuz mu işlemiş?

Hayır elbette sorunlar olmuş zamanla. Vakıfların en büyük sorunu şudur. Zaman içinde çevre değişiyor. Vakıf edenlerin şartları ortadan kalkıyor bir takım hali vakıflar ortaya çıkıyor. Zaman geçtikçe vakfın tayin ettiği müteveli değişiyor. Tevellid meseleleri çıkıyor ortaya. Mütevellinin vakıflardan alacakları hisse enflasyona bağlı olarak aşınıyor. Veya tamamen o vakfı yöneteceklerin elinden çıkıyor.

Zaman zaman Osmanlı vakıf gelirlerine savaş dolayısıyla el konuluyor. Bu tabii dine aykırıdır. Fıkıha

aykırıdır. Münakaşalar çıkmıştır. En son biliyorsunuz, birinci dünya savaşına girerken hükümetin vakıfların mallarına el koyma nedeniyle Şeyhülislam Efendi gürültüyle istifa etmek zorunda kalmıştı. Böyle sorunlar vardı.

Vakıf bir gayenin tahakkuku için Allah rızasını kazanmak için Allah adına yapılan bağıştır. Vakıf çok önemli bir müessesedir.Bu bakımdan vakfın hükümleri vakfın talepleri hiçbir şekilde değiştirilemez.

Vakıfların tek elde birleştirilmesi meselesi var bir de.. Meselâ bu içtimai hayatımızda devlet hayatımızda çok büyük bir atılımdır. Bir Mısır'da yapıldı bir biz de yapıldı.Evkaf Nezareti ortaya çıktı. Bunun faidesi de oldu ama. Gerçek anlamda vakıflar ne hale geldi bu önemli. Bütün bunlara iyice bakılması lazım. Sonra bugünkü statüsüyle vakıflar işi ne kadar karşılıyor. O bakımdan onun zamanla düzenlenmesi lazım. Herşeye rağmen geçen asırlarda vakıflar Türk şehir hayatının iktisadi

hayatının hatta çevre düzeninin başlıca kaynağı idiler. Bu bugünkü durumda değişmiş olabilir. Değişmiş de ne olmuş. Gene aynı sisteme dönüyoruz. Maksattan uzaklaşan yapısı itibariyle muvazaa teşkil edecek vakıflar sürekli kurulup gidiyor. Demek ki vazgeçilemez müessesedir o anlamda.

Geçmişte yakaladığımız vakıf medeniyeti günümüze nasıl yansıtılabilir? Osmanlıdaki vakıf uygulamaları günümüzde bize nasıl örnek olabilir?

Çok açıktır. Kanunu medenin ve ilgili kanunun ilgili bölümü namusluca ve esaslıca hiçbir hile-i şeriyye yoluna gitmeden tahkik edilirse maksat hasıl olur. Osmanlıdaki vakıf uygulamalarının günümüze nasıl örnek olabileceği tartışılırken hiç şüphesiz bu örnek ortadır ama her şeyden önce önümüzdeki kanunun maddelerinin ruhuna ve ahkamına sadık kalmak işi sağlar. Ve doğru dürüst bir vakıf teşekkül etmiş olabilir.

Bugün sınırlarımız dışında kalmış ilgi bekleyen vakıf eserlerimiz var? O eserlerle ilgili neler yapılabilir?

Yurt dışında çok sayıda vakıflarımız var. Bunların hepsinin kontrol edilip

Vakıflar içtimai hayatın müesseselerini düzenlerler. Mesela; bir büyük caminin masraflarını karşılamak, bir köprünün tamiri, bir yolun tamiri, bir su yolunun tamiri. Veya şehirlerdeki içtimai dengeyi korumak, fakir fukarayı, dulları yetimleri beslemek, hatta kuşları bile yemlemek gibi bütün bu güzel çalışmaların hepsi vakfın misyonu içindedir.

düzenlenmesi aynı şekilde mümkün olmayabilir. Ama bazılarının hem tarihi önemi hem de bizi temsil etmesi bakımından düşünürsek, Kudüs vakıfları gibi balkanlardaki bazı vakıflar gibi bunlara el koymamız gerekir.

Bilhassa Balkanlar'da müthiş bir Osmanlı tahribatı vardır. Yani Osmanlı eserleri yapılan çalışmalarda görülüyor, gözle görülür bir hızla yok oluyor. Öyle ki turist rehberlerinde olan eserleri araştırıp baktığında göremiyorsun. Örnek mi, Tırhala'da cami duruyor, önündeki çarşı yok. Han yapmış belediye. Bu gibi şeylerin olmaması için bizim Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Rumeli'de bazı önemli vakıf eserlerine el koymasına lazım. Gelir elde ederek değil, icabında sarfiyat yaparak ki orada milli varlığımız, tarihi kimliğimiz korunsun, gösterilsin.

Vakıf insanlardan bahsedebilir misiniz? Vakıf insan kimdir nasıl olunur? Vakıf insanlar niçin önemlidir?

Vakıf insan, tabii ki şüphesiz imânî olan adam demektir, öbür dünyasını, ahiretini düşünen adam demektir. Dünyadaki mal varlığından çoluk çocuğunun rızasını ayırdıktan sonra ki bu çok önemlidir, dünyaya gelmesine vesile olduğu insanların namus, şeref,

haysiyetini bilhassa kız çocuğunun teminatını sağlaması lazımdır. Bundan sonrasını geldiği yere, malın asıl sahibine vermektir. Bu çok önemlidir. Zaten onun için vakıflarda da mütevellilerin arasında yani hisse

İstismarlar yağmalar mahkeme yoluyla önlenince zannedersem vakıf gelirleri on misli artırıldı. Tabii o zaman ne oluyor sağda solda kalan vakıf eserleri tamir edilmeye başlandı. Bu muhteşem bir gelişme yıllardır olması gereken ama niçin olmadığını anlayamadığım bir gelişme. 1111 eserin restorasyonundan söz ediliyor, bu büyük bir başarı.

alanları içinde kendi çocukları bulunur. Şimdi tabii, her zaman pratikte iş böyle idealiyle gitmez. İnsanlar, paşa, beylerbeyi gibi, bir şekilde malını kurtarmak için mîrî araziden vakıf kuruyor.

Bu vakfa uygun, maslahata uygun, çünkü gidiyor adam beş-altı köyü

vakfediyor, bir köprü kuruyor, yanına bir han kuruyor, kervansaray... Ne oluyor? O hem çarşı olduğu için etrafın işine yarıyor, hem de insanların gelip geçmesine yarıyor. Bilhassa Rumeli'de. Şimdi deli dolu bir nehrin üstüne köprü yapıyor, yanında bir cami orada yaşayan insanlar için hayırlı oluyor, iyi oluyor bu vakıflar. Kimse de ona niye mîrî malından beş-altı köyün âşar gelirini tutup da buna yatırıyorsun diye sormuyor. Allah adına umuma faydası olan bir şey. Veya hastahane kuruyor olmayacak yerde, darüşşifa, tıp fakültesi hastanesi gibi... O bakımdan buna itiraz edilmemiştir. Osmanlı bürokrasisi de bu şekilde çocuklarını da gözeterek istikbaline bir miktar ayırmıştır. Teminat altına almıştır Allah rızası adına.

Bu yüzden vâkif insan, İslâm toplumunda ideal adamdır, ama bu her dinde böyledir. Kazancını ve imkânlarını çocukları için ayırdıktan sonra Allah rızası için cemaatine ayıran, onlar için harcayan adam demektir. Bu önemlidir.

Osmanlıda her vakıf kurmak isteyen vakıf kurar mıydı? Kontrolü nasıl sağlanırdı?

Vakıfların biliyorsunuz tek kontrolcüsü kimdir? Kadı! Kadı çok enteresan, bir devlet bürokrati olduğu

kadar şeriat adına yaptığı işleri hem İslâm ümmeti adına hem de devlet adına yapar. Dolayısıyla aktif olarak vakıfların gelirlerini, işleyip işlemediğini, mütevellilerin görevlerini yerine getirip getirmediğini kontrol eder. Ve ondan sonra ululemrin, otorite sahibinin, yöneticinin müdahalesini, tedbirini ister ki kolluk kuvvetlerine de kendisi hükmediyor. Bu sefer İslâm cemaati adına yaptığı işi bir devlet görevlisi olarak, öbür eline emir vererek yerine getiriyor adeta.

Başkasının kontrolü caiz değildir, yani yönetici odur. Çok önemli.

Bizim medeniyetimizde vakıf müessesesi çok önemlidir. Hakikaten otonom bir müessesedir. Kontrolü devlet adına yapılmaz, hukuk adına yapılır. Beylerbeyi yapmıyor, sancakbeyi yapmıyor kontrolü, kadı yapıyor, çok önemlidir. Kadı orada fakihtir, şeriat adamı olarak yapıyor. Bunun üzerinde durmak gerekir. Nitekim literatürde münakaşası yapıldı. Hüseyin Hâtemi Hoca, vakıfların bir tüzel kişiliği olduğu gibi bir iddiayı ileri sürdü.

Vakıf medeniyetimizin diğer medeniyetlere etkisi olmuş mudur?

Vakıf medeniyeti tabii ki... Türklerin İslâm tarihinde çok vâkif olduğu; Nizâm-ül Mülk'ün Nizâmiye Medreseleri, İran'da, Mezapotamya'da, Selçuklu'da bilhassa ticari sistem bunun üzerine getiriliyor, Osmanlılar... Ama asıl önemli olan Hindistan! Meselâ, Hintten evvelki medeniyetlerde sayıları azalmış, belki de azdı zaten. Halbûki birdenbire Kuzey Hindistan'da kaleler, kalenin hemen yanında han, hamam, çarşı, mektep, camii, onun dükkânları... Bir şehir teşekkül ediliyor, bir içtimâî refah düzeni getirilmeye çalışılıyor. Bu bakımdan örnek demeyelim de bir tekâmül sözkonusudur. Açıkçası da yenedünyanın iktisadî şartları içerisinde gelişmesi ve yaşaması çok zor olmuştur. O bakımdan bugünkü vakıfların yeni bir anlayışla ele alınması gerekir. Dediğim gibi, bu konuda Türkiye'de herşeyden önce kanuna uyulması gerekir.

Malumunuz VGM 2006 yılını vakıf medeniyeti yılı ilan etti. Aynı zamanda büyük bir atılım göstererek 1111 vakıf

Şimdi yakın zamanda vakıflar genel müdürlüğünün gösterdiği en büyük atılım, envanterini tespit etmektir. Bir şirket envanterini bilmezse iki yakası bir araya gelmez. Hatta bir aile malvarlığını bilmezse iki yakası bir araya gelmez. Dolayısıyla vakıflar birkaç yıldır önemli bir gelişme gösterek evvela mal varlığını iyi tespit etmiş önüne koymuştur. Bu bilinmezdi çünkü.

eserini restore ettiriyor, VGM'nin çalışmaları hakkındaki düşüncelerinizi alabilir miyiz?

Şimdi yakın zamanda vakıflar genel müdürlüğünün gösterdiği en büyük atılım, envanterini tespit etmektir. Bir şirket envanterini bilmezse iki yakası bir araya gelmez. Hatta bir aile malvarlığını bilmezse iki yakası bir araya gelmez. Dolayısıyla vakıflar birkaç yıldır önemli bir gelişme gösterek evvela mal varlığını iyi tespit etmiş önüne koymuştur. Bu bilinmezdi çünkü. Bugün onlarca vakıf müessesesi var. Zeytinlikler var. Dükkanlar var. Yıllarca genel müdürlüğün dikkatinin dışında kalmış. Çok ucuza kiraya verilmiş, onun bunun elinde kalmış

yağma edilmiş. İstismar konusu olmuş. Birtakım borçlanmalar var. Onlara karşı vakıflar üzerinde örtülü bir zihniyet var. Saklama zihniyeti var. Ama yeni genel müdürle birlikte bunlar tespit edildi. Olumlu bir çalışma başlatıldı. İstismarlar önlenildi. Malvarlığı yeniden ele alındı. Görüldü ki gelirler çok düşük. İstismarlar yağmalar mahkeme yoluyla önlenince zannedersen vakıf gelirleri on misli artırıldı. Tabii o zaman ne oluyor sağda solda kalan vakıf eserleri tamir edilmeye başlandı. Bu muhteşem bir gelişme yıllardır olması gereken ama niçin olmadığını anlayamadığım bir gelişme. 1111 eserin restorasyonundan söz ediliyor, bu büyük bir başarı. Bunun daha da artırılması gerekir. Fakat bugüne kadar yapılanlara nazaran harika bir çalışma.

Bunun yanında Vakıflar Genel Müdürlüğü, yeni dönemde çalışmalarını takdir ettiğim başarılı bulduğum kurumlardandır. Ama bir hususu söylemeden geçemeyeceğim. Restorasyonlara dikkat etmek gerekiyor. İşin ehline vermek gerekiyor. Hızlı restorasyondan kaçınmak gerekiyor. Gerekirse dışarıdan adam getirmeli bu işi başarıyla yapmalı. Ağlayan vakıf eseri kalmamalı.

Sayın hocam bize vakit ayırdığınız için çok teşekkür ederiz.

Ben teşekkür ederim, çalışmalarınızda başarılar dilerim..

